

қарастырылғанымен, осы құбылыстың қоғамдағы әлеуметтік-мәдени өрісі - лингвомәдениеттанудың үлесіне тиіп отыр. Нәтижесінде тіл мен мәдениеттің шекарасында халық тілі мен ұлт мәдениеті, ұлт мәдениеті арасындағы қызметі анықталады. Бұл тілдің адамға, оның жан дүниесіне көркем тіл арқылы ерекше әсер ететін эстетикалық қызметімен астасады. Осымен байланысты қазақ тілінің дүниетанымдық қызметін өзгетілді дәрісханада үйретудің маңызы зор. Дүниетанымның жинақы бой көрсетер жері - ұлттық дүниетаным. Сондықтан жалпы адамзатқа төн дүниетанымның ұлттық ерекшелігін анықтау, құрылымын зерделеу - жалпы адамзаттық дүниетанымға қосқан үлкен үлес. Ұлттық дүниетаным қайталанбайтын құбылыс. Ол сол ұлттың бүкіл бітім-болмысымен, қоршаған ортасымен, ділімен, шаруашылық жүйесімен, тіпті, табиғат құбылыстарымен тығыз байланысты. Әрине, ұлттық дүниетаным - тарихи өзгеріп отыратын жүйе.

Әр мәдениетте дүние, қоршаған ортаға деген сан қилы көзқарас, түсінік қалыптасады. Себебі әр мәдениет заманына, діліне моральдік нормаларына қарай адамға, өмір-өлімге, адамның іс-әрекетіне, сұлулыққа тағы да басқа әр халықтың басында бар негізгі құндылықтарға байланысты өзінің көзқарас жүйесін қалыптастырады. Міне, осы көзқарастың көрінетін, таралатын, сақталатын құралы - тіл. Тілдің рухани қазынасы сақтап, мұра ретінде ұрпақтан-ұрпаққа жеткізуші қызметінің мәні де тіл білімінде ерекше атап көрсетіледі. Осы тұрғыдан қазақ тіл білімінде термин ретінде жаңадан қалыптасып келе жатқан, тілді танымдық қырынан анықтайтын тілтаным ұғымы мен дүниетаным ұғымы тығыз байланысты. Ой тіл арқылы ғана жарық көріп, тіл арасындағы түрлі деңгейдегі қатынастарды реттеп отырады. Керісінше, тілде адам санасында бар ойдың негізінде ғана сөздер, сөйлем құрылымдары, фразеологизмдер және т.б. түрінде тілдік формаға айналып, тіл болып сыртқа шыға алады. Ұлттық ойлаудың, ұлттық дүниетанымның өзіне ғана төн ерекшелігін, нақтырақ айтқанда, әр ұлттың өз дәстүрі мен салты, әдет-ғұрпы, ұлттық ойындары, мақал-мәтелдері және т.б. осы сияқты қалыптасқан жүйесі ретінде көрініс табады.

ӘДЕБИЕТТЕР:

1. Қайдар Ә. Қазақ тілінің өзекті мәселелері: Актуальные вопросы казахского языка. Алматы: Ана тілі, 1998. – 304 б.
2. Қадашева Қ. Қазақ тілі: оқытудың тиімді әдістемелері. – А. 2000.

Чай Наталія Михайлівна
(Мелітополь, Україна)

ФОЛЬКЛОРНІ МОТИВИ У ТВОРЧОСТІ М. ВІНГРАНОВСЬКОГО

Аннотація. У статті акцентується увага на особливостях фольклористики у творчості М. Вінграновського. Наголошено на тому, що у контексті творчості свого літературного покоління він помітно вирізнявся націленістю на психологізм ліричної автоінтерпретації значимих спонтанних

проявів глибини душі ліричного героя, використовував фольклорні мотиви у поетичних творах.

Ключові слова: фольклоризм, фольклорні мотиви, художня творчість, література.

Abstract. *The article focuses on the peculiarities of folklore in the works of M. Vinhranovsky. It is emphasized that in the context of the creative work of his literary generation he markedly distinguished himself with the focus on the psychology of lyrical auto interpretation of significant spontaneous manifestations of the depths of the soul of the lyrical, used folk motifs in poetic works.*

Keywords: *folklorizm, folklore motives, artistic creativity, literature.*

Творчість М. Вінграновського є яскравим взірцем діалектичної єдності національного та загальнолюдського начал. Подібно до багатьох інших шістдесятників, він світоглядно орієнтувався на антропоцентризм, осереддя якого було власне «Я».

М. Вінграновському вдалося створити індивідуально-авторський дискурс, котрий виражає сутнісний зв'язок із універсальними засновками людської екзистенції, з вічними буттєвими істинами. Водночас він належить до письменників, іманентних українській ментальності та літературно-фольклорній традиції. В оприявленні національного коду, що є характерною рисою всієї української літератури, поет не схожий на інших мистецькою поставою та художніми особливостями.

У контексті творчості свого літературного покоління він помітно вирізнявся націленістю на психологізм ліричної автоінтерпретації значимих спонтанних проявів глибини душі ліричного героя. Авторське «Я» М. Вінграновського тотожне з Я-центричністю та україноцентричністю. У його випадку маємо достоту унікальний, органічний синтез індивідуально-авторської та фольклорної поетики.

Останніми роками спостерігаємо зжавий інтерес літературознавців до творчості М. Вінграновського. Різні напрямки дослідження творчості митця представлено в наукових працях Т. Бахтіарової, С. Богдан, О. Гальчук, І. Дзюби, Ю. Коваліва, В. Моренця, В. Слапчука, Л. Талалая, Л. Тарнашинської.

Фольклоризм М. Вінграновського опосередковує народну естетику та світобачення, при цьому моделює власну індивідуальну концепцію, в якій у різних пропорціях співіснують художній досвід літератури й фольклору. У сучасній філологічній науці фактично немає чіткого розмежування між фольклорним і міфологічним типами художнього осягнення світу. Більшість дослідників вважає переосмислення народної міфології різновидом фольклоризму [2].

У ліриці М. Вінграновського спостерігаємо посилення суб'єктивного начала, що зумовлює чітко виражену позицію автора в художньому тексті. Культивоване поетом авторське «Я» інтегрує біографічного та феноменологічного автора, засвідчує функціональну роль митця у виникненні естетичної реальності як суб'єктивно трансформованої дійсності, абсолютизує його світоглядну позицію у творі, актуалізує особливості діалогу з реципієнтом. Образність митця тісно пов'язана з фольклорними джерелами та

міфопоетичним змістом. Їх перехід в естетичний простір тексту переважно координується автором [6].

Відомо, що основою фольклорних образів і мотивів є первісна міфологія. Щодо української літератури, то синтез фольклоризму і міфології виразно прочитується в українській літературі на всіх етапах її розвитку (особливо в період романтизму) [7]. У XX столітті однією з домінант поезії є тенденція переосмислення фольклорних джерел на рівні символів національної міфології [8, с. 10].

У ліриці М. Вінграновського фольклоризм функціонує як засвоєння національних фольклорно-міфологічних джерел, вони, з одного боку, зберігають своє первісне значення, а з іншого – одержують нове буття в літературному тексті, підпорядковане авторському задуму, значною мірою координоване автором, модельоване відповідно до особливостей його авторської свідомості, визначають константи ідіостилу поета. Зупинимось на деяких особливостях фольклоризму митця, що виступають структуротвірними компонентами і пов'язані з його авторською міфотворчістю [5, с. 11].

М. Вінграновський трансформує в авторський текст численні модифікації фольклорно-міфологічних образів, котрі репрезентують буттєву модель, позначену етнічними особливостями світогляду українців. Для національного світогляду, як відомо, характерною рисою завжди було відчуття безмежного простору. Домінуючою просторовою реалією у віршах М. Вінграновського, подібно до фольклорних текстів, виступає степ як ідеальна модель хронотопізації національного світу – від конкретного географічного хронотопу («український степ») і до відтворення рис української ментальності, особливостей національного характеру:

З-поза чого, з далекого незгоддя,
Заснув у глині шумерійський серп, –
Дорогою століть в очах мого народу
Іде на вітрі чорноплечий степ [1, с. 36].

Міфологічну ґенезу мають часто вживані поетом ментальні архетипи історіософської семантики – могила, кінь, правда, хата, мати. Поет уводить традиційну фольклорну семантику в ширший контекст. Його умовно-історичні сюжети, які розгортаються довкола означених символічних структур, повсякчас супроводжуються емоційною наснаженістю художнього вислову, що надає його віршам особливого ліризму:

Що бачиш ти? За білим снінням
Ти бачиш гори, степ і шлях,
І мокрі щоки на щоках,
І голос, зірваний тремтінням [1, с. 190].

М. Вінграновський творчо реалізував підсвідоме прагнення народу відчитати в цьому етнопсихологічному образі інформаційний код нації, її підставові морально-етичні та естетичні цінності. При цьому він міцно тримається фольклорної мистецької традиції, зберігаючи її змістово-формальні атрибути. Ліричний суб'єкт намагається «прив'язати» свою сповідь до конкретних подій чи ситуації [3, с. 193].

Для М. Вінграновського світ художніх уявлень сповнений оригінальних персоніфікованих образів, коріння яких асоціативно сягає фольклорно-міфологічних джерел. В авторській концепції світу митця людина й природа

перебувають у цілковитій згоді. Ця гармонія традиційної світобудови характерна для народного світогляду [4].

Отже, фольклоризм як сутнісна складова художнього мислення М. Вінграновського прислужився йому для розв'язання багатьох естетичних та етичних завдань, він не зводиться до суми народнопоетичних елементів. Засвоївши багатомірний фольклорно-міфологічний стереотип, поет реалізувався як один із найліричніших українських митців слова. Фольклорна атрибутика засвідчує іманентне його індивідуальній манері вміння вести діалог з усім, що його оточує, що врешті-решт призводить до характерної для українського міфомислення гармонії (злитості) зі світом.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вінграновський М. Вибрані твори: [у 3 т.]. Тернопіль: Богдан, 2004. Т. 1: Поезії. 2004. 400 с.
2. Войтович В. Українська міфологія. [вид. 2-ге, стереотип.]. К.: Либідь, 2005. 664 с.
3. Кужільна Л. Трагічна модель світу Миколи Вінграновського // Українська мова й література в середніх школах, ліцеях, колегіумах, гімназіях. 2004. № 4. С. 193–198.
4. Салига Т. Микола Вінграновський: літературно-критичний нарис. К.: Радянський письменник, 1989. 167с.
5. Храпченко М. Литература и модели действительности // Контекст. 1973: [литературно-теоретические исследования]. М.: Наука, 1974. С. 11–35.
6. Шарова Т. М., Шаров С. В. Історія української літератури 40–60 рр. XIX ст. Мелітополь: Люкс, 2018. 201 с.
7. Шарова Т.М., Шаров С.В., Солоненко А.М. Видатні особистості української словесності. Мелітополь: Видавничий будинок Мелітопольської міської друкарні, 2018. 254 с.
8. Ющипенко М. Бачення проблем в українській літературі XX ст. // Слово і час. 1989. № 11. С. 10–12.